

Vegyesek.

Az erdélyi Múzeum-Egyelet 1884. május hó 8-ikán tartott közgyűléséből.

A természetrajzi osztályok jelentései.

I. Állattani osztály.

Mélyen tisztelt múzeum-egyleti közgyűlés!

Az állattani gyűjteménynek 1883. évi gyarapodásáról s az ezen osztály személyzete által végzett munkálatokról van szerencsém jelentésemet a következőkben összefoglalni.

Az egylet által alkalmazott személyzet tevékenységének főrészt a felszaporodott gyűjtemény jó karban való tartása s annak szaporítása vette — miként más években, úgy a lefolytban is — igénybe.

Vásárlás, ajándékozás, gyűjtés, illetőleg az intézetben történt kikészítés által az A) B) és C) alatt mellékelt részletes jegyzékek szerint a következő tárgyakkal gyarapodott gyűjteményünk:

1. Kitémött madár	7 drb.
2. Tojás	10 „
3. Egész csontváz	1 „
4. Különböző vázrészek	10 „
5. Borszeszben conservált gerinczesek	2 „
6. Borszeszben conservált, rákok	125 faj több ezer pl.-ban.
7. Borszeszben conservált tengeri állatok a nápolyi öbölből	95 faj.

A kitémött madarak közül hármat Balla Pál, Vojt J. és Tamási Antal urak voltak szivesek ajándékozni, a mit ezennel őszinte köszönettel kívánok megjegyezni.

Egyletünk természettudományi szakainak fő feladatát az erdélyi részek természeti viszonyainak összegyűjtése s tudományos feldolgozása képezvén, az ig. választmány a rendelkezése alatt álló anyagi erőhez képest mindig a legnagyobb készséggel nyújtott segédkezet ezen cél valóításához. Így az 1882-dik évben is anyagi támogatásban részesíté dr. Daday Jenő egyet. tanársegédet s magán-tanárt azon megbizással, hogy Erdély különböző részeibe tett kirándulások alkalmával faunánknak még csak nagyon töredékésen ismert Crustaceáit folytatólagosan összegyűjtse. Az ez irányban tett gyűjtések eredményéről az 1882-ben tartott közgyűlésen annyit jelenthettem, hogy dr. Daday J. gyűjtésének eredményét 49 pontosan meghatározott faj képezi; jelen alkalommal tudathatom, hogy a folytatott gyűjtések eredményét egy külön szekrényben felállított s teljesen rendezett gazdag gyűjtemény képezi, melyben a mellékelt részletes jegyzék szerint az erdélyi Crustaceák nem kevesebb mint 125 fajjal vannak képviselve, mely fajok között nagy számmal vannak azok, melyek az egész Magyar birodalomra s számosak azok, melyek a tudományra nézve egészen újak.

Az egylet anyagi támogatásával végzett gyűjtések tették egyuttal lehetővé a hazai Copepodákról irt s jelenleg sajtó alatt levő monographia kidolgozását, melyet a magyar Tud. Akadémia dicsérettel tüntetett ki s mely az Akadémia kiadásában legközelebb fog megjelenni.

A múlt évben a magas kormány megbizásából és segélyezésével több hónapokon keresztül a nápolyi zoologia állomáson tartózkodtam s ez alkalommal az igazgató választmány tanulmányaim támogatására s egyszersmind egy tengeri állatokból álló gyűjtemény beszerzésére 600 franknyi összegben részesített, melynek eredményét egyrészt a mellékelt kimutatásban részletezett becses gyűjtemény, másrészt egy legközelebb megjelenendő tudományos dolgozat képezi eddig. Fogadja a mélyen tisztelt ig. választmány a jelzett anyagi támogatásért ez alkalommal is mélyen érzett hálámnak meleg kifejezését!

A m. t. közgyűlésnek

K o l o z s v á r t, 1884. május 8-án.

alázatos szolgálja

Dr. Entz Géza,

egyet. tanár, mint az állatgyűjtemény főőre.

II. Növénytan i osztály.

Mélyen tisztelt muzeum-egyleti Közgyűlés!

Utolsó jelentésem óta, az Erdélyi Muzeum növénytan i osztályában eszközölt munkálatokról és történt gyarapodásokról, van szerencsém a következő fontosabb mozzanatokot előterjeszteni.

A lefolyt időszakban leginkább a kryptogamok számbavétele, gyarapítása vette figyelmemet igénybe.

A kryptogam gyűjtemény 1) Holuby mohgyűjteményével, mely gyűjteményünk megfelelő osztályának, melyben addig csak elvétve találtatott egynéhány hazai példány, valódi diszére szolgál, 2) a Mycotheca Marchica eddig megjelent 5 centuriajával és 3) a Nordstedt Wittrock és Weil-féle nagybecsű alga-gyűjtemény 11. és 12. füzetével, a melyek mind vétel útján szereztek be, gyarapodott.

Miután megingatott egészségem nem engedte meg, hogy a lefolyt időszakban ugyan annyi időt szentelhessek a gyűjtemény kezelésére, mint más években, hosszabb időn át némileg is alkalmas munkaerőt nem találhattam, csak is azon voltam, hogy a virágos növényeknek kevés hátra levő családjai legalább genusok szerint legyenek besorozva.

Midőn végre december hóban Pervu Mihály tanárjelöltet alkalmazhattam, első leg sürgetőbb munkának a kryptogamok számbavételét tekintettem, nevezetesen azért, hogy a gyűjteményt lehetőleg sok újdonsággal gyarapítani lehessen. Sürgősnek pedig azért tartottam a munkát, mert több oly kryptogám-gyűjtemény kiadása indított újabb időben meg, mely igen becses, de a melynek okvetlen beszerzésére nézve, természetesen csak a mi gyűjteményünkben észlelt hiányok lehetnek az irányadók; mert a mennyire becses, érdekes és fontos lehet az, hogy herbariumunkban lehetőleg minden, a mi szerény anyagi viszonyaink mellett megkapható, megszereztessek, mégis vannak — fájdalom — körülmények, melyek ezen nem éppen nagy mozgás-szabadságot, nem csekély mértékben gátolják t. i. a kü-

lönben is szűk helyiség czélszerűtlensége, a melyen egy pár év alatt is alig lesz segítve s alkalmas munkaerő hiánya, a melynek állandó alkalmazására különben is kevés a kilátás.

A Pervu úr által szorgalommal összeállított lajstromozások eredménye, hogy azon idő óta, mióta én vagyok szerencsés az Erdélyi Múzeum növénytárát kezelni:

A gombák (Fungi) 2700-

Az algák . . . . . 650 fajjal gyarapodtak, tehát ezen két nagy osztály . . . . . 3350 oly fajjal gyarapodott, mely

eddig a gyűjteményben hiányzott. Ha a kryptogamok nehéz beszerzését tekintetbe vesszük, akkor ezen számot fényesnek mondhatjuk.

Pervu úr azonkívül Holuby gyűjteményének összes fajait, a melyek összesen 3000 példányt tesznek, W. Ph. Schimper Synopsis Muscorum europaeorum II. kiadása szerint adnumerisálta. A régi kisebb mohgyűjteményünknek a Holuby-félével egyesítése egyelőre időhiány miatt eszközölhető nem volt

A gyűjtemény teljes felállítását illetőleg tehát hátra van még egynehány egyszikű család, továbbá rendezendők a még hátralevő kryptogám osztályok.

Janka úr a lefolyt évben is küldött több érdekes növényt, a mely eddig gyűjteményünkben hiányzott. Ezek mindjárt megmérgeztettek.

Farkas Kálmán egyet. növénykerti szolga ezen évben is nagy buzgalommal végezte azon sok teendőt, a melyeket már több alkalommal volt szerencsém a mélyen tisztelt közgyűlés előtt ismertetni. A nem éppen szakismeretet igénylő technikai teendőket ő mindenkor pontosan és lelkiismeretesen végzi el.

A hosszú évek során át én is sok szeretettel és nagy munkakedvvel foglalkoztam ezen gyűjteménnyel és azért legfőbb óhajom, hogy a hátralevő teendő minél előbb be legyen fejezve és az Erdélyi Múzeum növénytára legalább felállítását, berendezését — s ha nem is elhelyezését — illetőleg a legjobb ilyenmű külföldi intézeteknek méltó társa lehessen.

Dr. Kanitz Ágost,

r. ny. tan., mint az erd. múzeum növényt. oszt. főőre.

III. Ásvány-földtani osztály

Tisztelt Közgyűlés!

Van szerencsém az Erdélyi Múzeum ásvány-földtani osztályában a múlt évben végzett munkálatokról, valamint a gyűjtemények gyarapodásáról következőket jelenteni.

A múlt évi közgyűlésen jeleztem volt, hogy az ásvány-földtani gyűjtemények újból való rendezése és felállítása a nagyon felszaporodott szép új anyag miatt, mely a fiókok rejtekébe szorult, elkerülhetlenül szükségessé vált, s ezen munka a jövő — már mint a múlt télen — elvégzendő lesz, hogy osztályunk is a tervezett 20 éves jubileum napjáig illő rendben és díszben mutathassa be kincseit. Ezen nagyobb szabásu munka azonban a rendelkezésünkre álló rendes erőkkal előreláthatólag nem volt véghezvihető, azért a múzeum tek. igazgató választmányától a rendezés tartamára a múlt őszön szakértő segédek beállítását kelle kérnem, a mit is az készségesen engedélyezett, s így dr. Vutskits György és Benkő

Gábor végzett tanárjelölt urak lettek felügyeiletem és vezetésem alatt a szükséges teendőkké megbizva. Mindkét fiatal erő a hozzájuk kötött várakozásnak teljes mértékben megfelelt, s az ő kitünő szorgalmuknak és ügyességüknek köszönhető, hogy a tervbe vett munka legnagyobb része ma már befejezve van. Azonban igazságtalan lennék, ha különösen ki nem emelném dr. Primics György assistens urnak buzgalmát és szakértelmét, melyet az ásványgyűjtemény rendezése körül kifejtett, a mennyiben a múlt télen minden hivatalos idejét arra fordította, hogy ezen gyűjteményünket minél izléesesebb és díszesebb alakban föltüntesse. De osztályunk őrségédét, dr. Herbich Ferencz bányatanácsos urat illeti mégis a legnagyobb elismerés, mert fáradszatlan munkásságának és kiváló rendezési érzékének sikerült Erdély földtani gyűjteményét oly alakba önteni, hogy az valóban díszes muzeumunknak és a szaktudósok elismerését bizonyára ki fogja vívni. A földtani gyűjteménytár rendezése legnagyobbbrészt az ő műve, csupán 2 ablakközi szekrénynek a berendezése gerinczes állatok kövültmaradványaival, 6 álló szekrényosztály berendezése az erdélyi medence követeivel és kövületeivel, és még 2 ablakközi szekrényé különböző tertiaer kövületekkel — az én munkám. Az őrségéd úr végzett munkájára vonatkozólag bátor leszek az ő saját jelentését is felolvasni.

A mi gondozásomnak kiváló tárgyát, az ásvány-gyűjteményt illeti, az mostan oly alakban áll előttünk, hogy minden céljának teljesen megfelelhét és nincs többé mért szőgyenkeznünk annak szegénységes és hiányos volta miatt. Az egész teremben most az összes ásványok egy rendszer szerint (Dana vegytani rendszere) vannak felállítva, mi által elértem azt, hogy egy ásványfajnak összes példányai egy szekrényben együtt vannak. E mellett arra is ügyeltem, hogy a fajokon belül legelől az erdélyi, aztán a többi hazai és végül a külföldi termőhelyek példányai együvé jussanak, és eképen Erdély ásványai közvetlenül összehasonlíthatók hazánk többi részének és a külföldnek ásvány-előfordulásaiival. Rendszeres ásvány-gyűjteményünk most összesen 37, folyó számokkal megjelölt, szekrényben vagy szekrényosztályban van kiállítva, de csak részben, mert a kevésbé szép és feles példányoknak talán épen akkora száma a fiokokban van rendszeresen elhelyezve. Az 1878. óta összegyűlt szerzemények a leíró catalogba mind be lettek vezetve, s jelenleg összeolvasható abban :

4036 darab ásvány 335 különböző ásványfajjal, az 1878. évi kimutatáshoz képest, t. i. 2069 db. ásvány 271 fajjal, 5 év alatt 1965 darab és 64 faj gyarapodást tüntet fel, a mely eredménnyel méltó okunk lehet megelégedni.

Áttérek a gyűjtemények múlt évi gyarapodásának a kimutatásához. A gyűjtemények gyarapodtak :

a) Ajándékozások útján; u. m.

Burnász János tanár urtól 1 db. kövült fa a kolozsvári szénafüvekről;
Sipos János urtól 1 db. kövült korál a piatrai (Moldova) tertár rétegekből;

Timár Lajos ref. paptól Equus primigenius zápfoga a mérai ó-alluviumból;
Nagy János urtól Ovis sp. zápfoga a bácsi torok ó-alluvial rétegeiből;
Bors Albert urtól 1 db. czápfoga a szindi lajtamészből;

Mazári N. urtól 1 db. Galenit a fűzesi Szt.-Háromság bányából;

Dr. Herbich Ferencz urtól 1 nagy db. ozokerit (földi viasz) az utahi sóstó vidékéről.

Honschild György urtól Elephas primigenius zápfoga a Sátorhegy aljából (Szolnok-Dobokamegye);

Szabó Ödön urtól 100 db. puhánykővület A.-Jára vidékéről;

Jakóbi Eva urnótól 2 db. tömör márgás gyps Gy.-Fehérvár vidékéről;

Dr Entz Géza tanár urtól 2 db. márga concretio a szucsági eocän agyagmárgából.

Fetzer János urtól 1 db. kővült korál a diluv. kavicsból, melyet Szamosfalván ásnak;

Dr. Szamosi János tur urtól 1 db. szivacs kinézésű salak;

Ebergényi Mózes urtól 2 db, aranystufa Vöröspatak vidékéről;

Heszki János urtól 3 kis db. aranystufa a vulkóji Péter és Pál bányából;

Hancz Sándor urtól 1 db. érdekes gyps kristálylemez a Békásból;

Tauffer Ákos urtól 1 db. zöldkő-andesit-balta, mely Némalfalván (Deés mellett) találtatott.

Fogadják a lelkes adományozók egyletünk őszinte köszönetét.

b) Csere utján:

1 db. Apophyllit stilbiten Pumából (India) hargitai hámatitért;

2 db. Aragonit (borsókó), Budavár, díztér 11. sz. ház aljából, tertiär kővületekért;

1 db. Baryt kristálycsopot } Felsőbányáról deésaknai kősoért.

1 db. Antimonit „

c) Vásárlás utján:

1 db. teknős-állat hátpajzs darabja a k.-monostori durvamészből;

2 db. aranystufa Verespatakról;

1 db. sylvanit Offenbányáról;

1 db. krokodil-fog a bácsi torokból;

1 db. Mammuth-lábszárcsont Erzsébetváros vidékéről és egy kihalt tengeri teknős koponyája és csontmaradványai a zsobóki durvamészből;

150 db. különböző kőzet és ásvány Erdély északkeleti határhegységéből és a határos Moldvából.

d) Gyűjtés utján:

1. Dr. Herbich Ferencz Erdély keleti határhegységében és a határos romániai Kárpátokban végzett fölvételnél gyűjtött anyaga: 326 db. kőzet és kővület.

2. Magam az erdélyi Érczhegységbe tett gyűjtő-kiránduláson 225 db. ásványt és kőzetet szereztem, azonkívül Erdély egyéb pontjain még 50 db. különféle tárgyat.

3. Pongrácz Károly intézeti szolga által a múlt nyáron a Kolozsvár vidéki tertiär rétegekben gyűjtötven, ez által is összesen k. b. 300 darab kővülettel gyarapodott őslénytani gyűjteményünk.

Végre jelenthetem, hogy a gyűjtemény-tárgyak tudományos földolgozása is halad. Magam a term. tud. szakosztály Értesítőjének ez idei I. füzetében megkezdém „Erdély ásványainak kritikai átnézete“ című dolgozatom közlését, melyet

kiváló tekintettel az erd. muzeumban levő ásványokra és 10 évi tapasztalataim után irok. Ugyanitt előleges közleményt adok az Erdély alsó-tertiár echinidjeiről, melyeknek eredeti példányai nagyrészt gyűjteményünkben vannak; valamint ismertetem azon gerinces maradványokat, melyek az erdélyi durvamészben találtak és a muzeumban őriztetnek. Benkő Gábor tanítványom Erdély kristályodott calcitjait írta le ugyancsak az erdélyi muzeum gyűjteménye alapján. Dr. Herbich F. őrségéd és dr. Primics György tanársegéd urak a múlt nyáron Erdély keleti határhegységében végzett fölvételeiről szóló jelentéseik oly anyagot tárgyalnak, melynek bizonyítékai, t. i. az általok gyűjtött kőzetek és kővületek, az erd. Muzeum tulajdonát képezik.

Ezzel számot adva mindenről, a mi az ásvány-földtani osztályt illetően a múlt évben előadta magát, befejezem jelentésemet, maradván az

Erdélyi Muzeumegylet tekint. Közgyűlésének

Kolozsvárt, 1884. május hó 8-án.

alázatos szolgálja

Dr. Koch Antal,

az ásvány-földtani osztály őr.

Dr. Herbich Ferencz jelentése az erdélyi Muzeum földtani osztályáról.

Tekintetes Közgyűlés!

A múlt évi június, július és augusztus havakban szeptember közepe tájáig a délkeleti Kárpátokat általánosan átkutattam, és pedig Zernest, Törösvár, Tömös, Gárcsin, Tatrang, Zajzon, Nyény, Lisznyó, Borosnyo, Bodza, Zágón, Kovászna, Zabola, Gelence, Osdola, Bereczk és Ojtóz Soosmezőig, a Kárpátok északi és északnyugati lejtőségén.

A déli és délkeletin a Jalomitza, Prahova, Ojtozi, Teleajena, Bodza, Rimniksarát és Putna hegységeket és völgyeket, egészben véve körülbelül 16,000 négyszög kilométert, mely alkalommal minden nevezetes pontról, ép úgy a Kárpáti hegyvonal és ennek mindkét oldali lejtősségről mint a neogen korszak Congeria, Sarmat és Mediterrán emeletből; továbbá az idősebb terciár systema oligocán és eocán képződményeiből gyűjtöttem anyagot.

A Turonien, Cenomanien, Albien, Aptien, Urgonien és Neocomien Kárpátok kréta-képződményei is gazdag anyagot szolgáltatottak, mely formatizálva, a kiállítási szekrényekbe 41. 42. 43. és 19. 20. számaiban kiállítottak; ezenkívül, mint-hogy szekrényeknek nincs több hely, jelentékeny anyag fiokokban is van; az összes darabok száma, melyeket gyűjtöttem s melyek nincsenek még kiállítva, 270.

Oktober s november havakban a beutazott 16,000 négyszög kilométer területéről egy általános geológiai térkép tervét készítettem, mely az Európa földtani térkép számára alakult bizottságnak benyújtott.

Ezenkívül Zsibó környékéből egy 36 darabból álló kőzetgyűjteményt állítottam össze, nemkülönbön odaajándékoztam a csehországi óriáshegységben gyűjtött 20 db. kőzetet is.

Dr. Primics urtól megvettünk egy 150 darabból álló gyűjteményt az északi Kárpátok kőzeteiből.

Ezekkel a muzeum földtani gyűjteménye 426 darabbal szaporodott.

A munka a muzeumban decemberben kezdődött

A kőzetek és kővületek determinálásán, meghatározásán, formatizálásán s előkészítésén kívül az erdélyi gyűjtemények felállítására, geológiai és lithológiai tulajdonságok szerint, mint földrajzi elterjedtségük szerint, folytatva lett és bevégeztetett, a mennyire az erdélyi gyűjtemények rendelkezésére álló hely engedi.

Összesen 52 szekrény 4524 számmal lett berendezve.

Az erdélyi Muzeum-Egylet tktk Közgyűlésének
Kolozsvár, 1884. május 8-ikán. alázatos szolgálja

Dr. Herbach Ferencz,
örseged.

Jegyzőkönyvi kivonatok a tartott szakülésekről.

e) F. év május 30-ik napján tartott szakülésen Koch Antal elnöklété alatt a következő tárgyak terjesztettek elő.

1. **Da da y Jen ő** bemutatja az általa gyűjtött s tudományosan feldolgozott crustacea-gyűjteményt, mely immár az erdélyi Muzeum-Egylet birtokát képezi. E gyűjtemény 108 lelethelyről 128 héjasfajt tartalmaz, melyek közt Copepoda van: 42, Ostracoda: 16, Phyllopora: 63, Arthrostraca 6 és Podophthalmata: 1 faj. A felsorolt fajok közt több új és az erdélyi Crustacea faunára jellemző faj is van, nevezetesen: a Copepoda rendből 18, a Phylloporák közül 5 faj. (I. a jelen füzetben).

2. **Pfeiffer Péter** a légköri villamosságra vonatkozólag tett öt havi észleleti eredményeit közli. Adataiból kimutatja, hogy a légköri villamosság mindig nagyobb feszültségű a magasabb légrétegekben, mint az alsóbbakban s hogy a villamosság relatív változása ugyan olyan a magasabb légrétegekben, mint az alsóbbakban, vagyis a légköri villamosság relatív változása független a magasságtól. Igazolja, hogy a légköri villamosság napi változása nyugodt, tiszta napokon egymáshoz hasonló. Ezek után előadja, hogy ugy a napi adatok, mint az ezekből vett havi középértékek a légköri villamosság változásának szoros összefüggését mutatják a légnedvesség, hőmérséklet és légnyomás változásával s ismerteti a közöttük lévő viszonyosságot. A továbbiakban kimutatja, hogy a légköri villamosság neme kizárólag csak a levegőben jelentkező vízhalmozás állapot változásaitól függ s hogy tényleg a levegőben levő víz mennyisége és halmazállapota határozza meg a légvillamosságot. Ezekből azt hozza ki végeredményül, hogy a légköri villamosság forrása csakis a párolgás és condensatio folyamataiban, végső oka pedig a hőmozgásban keresendő. (I. a jelen füzetben).

3. **Primics György** bemutatja az erdélyi határhegység geológiai térképét. Kimutatja, hogy ugy a keleti, mint a déli Kárpátok ugyanazonos geológiai viszonyokkal bírnak, hogy az összes határhegység geológiai három tagból áll: két felső kristályos tömegből és ezeket összekötő üledékes hegységből. Tényekkel bizonyítja, hogy az északi és a déli kristályos tömeg valaha összefüggésben lehetett és ennek keletfelé kissé menedékes hullámvölgyében a kárpáti homokkö-hegység rakódott le s minthogy a különböző korú üledékes kőzetek kor szerint